

О.О. ГОЛОВАШЕВИЧ

Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого

УДК 336.225(477)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРИБУТКУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ¹

Досліджені нові законодавчі положення в галузі оподаткування інвестиційного прибутку, поданий авторський погляд щодо вирішення питань означеного оподаткування для фізичних осіб в Україні.

Основним нормативним актом, що регулює питання оподаткування фізичних осіб в Україні, є Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб", прийнятий 22.05.2003 року, що вступив в дію з 1.01.2004 року [1] (далі – Закон). На теперішній час до зазначеного закону внесено зміни більше ніж десятьма нормативними актами, що зумовлено, перш за все, необхідністю врегулювання деяких недоліків, які проявили себе в процесі виконання цього закону. Питання взаємовідносин держави та грома-

дян у сфері оподаткування розглядалися багатьма провідними діячами правової науки, зокрема Р.О. Халфіна [2], Ю.К. Толстой [3], Л.С. Явич [4], а також і сучасними вченими: М.П. Кучерявенко [5, 6], И.Г. Русакова [7], А.В. Бризгалін [8] та ін., але саме особливості оподаткування інвестиційної діяльності громадян України, іноземців, та осіб без громадянства, що займаються такою діяльністю на території нашої держави, має винятковий інтерес.

Так, п.п.1 п.9.6 Закону [1] закріплює обов'язок платника податку вести окремий облік фінансових результатів операцій з інвестиційними активами, тобто законодавець підкреслює своєрідність оподаткування таких відносин, їх

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Кучерявенко М.П. (НЮАУ).

особливу відокремленість. Дійсно, цінні папери є “особливим видом товару”, “фіктивним капіталом”, що не може обліковуватися поряд із доходами від реалізації та видатками на придбання звичайних товарів.

Взагалі, на нашу думку, законодавець не дуже зручно сформував структуру розділу 9.6, бо дав визначення деяким термінам у п.п.9.6.7, тоді як у попередніх пунктах оперує ними. Таким чином, для повного розуміння безпосередньо механізму оподаткування податком з доходів фізичних осіб інвестиційного прибутку спочатку необхідно звернутися до п.п.9.6.7.

Підпункт 9.6.2 закріплює поняття інвестиційного прибутку як позитивну різницю між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого інвестиційного активу, та його вартістю, що розраховується виходячи з суми витрат, понесених у зв'язку з придбанням такого активу. До того ж підпунктом 9.6.2 визначається перелік операцій, що прирівнюються до продажу інвестиційного активу. До них відносяться: операції обміну інвестиційного активу на інший інвестиційний актив; операції зворотного викупу корпоративного права його емітентом, яке належало платнику податку; повернення платнику податку коштів або майна (майнових прав), попередньо внесених ним до статутного фонду емітента корпоративних прав, внаслідок виходу такого платника податку з числа засновників (учасників) такого емітента чи ліквідації такого емітента. Придбанням інвестиційного активу вважаються також операції з внесення платником податку коштів або майна до статутного фонду юридичної особи - резидента в обмін на емітовані ним корпоративні права.

Необхідно також звернути увагу на положення п.п.9.6.8 Закону, де надається визначення доходу, який не підлягає оподаткуванню та не включається до складу загального річного оподатковуваного доходу. Поруч із доходом, отримуваним від продажу інвестиційних активів у випадках, визначених п.п.4.3.3 та 4.3.18 пункту 4.3 статті 4 Закону, законодавець розширив цей перелік ще одним пунктом. Мова йде про особливості застосування податкової соціальної пільги. Згідно підпункту а) п.9.6.8 закону дохід, отриманий платником податку протягом звітного податкового року від продажу інвестиційних активів, не включається до складу загального річного оподатковуваного доходу, якщо сума такого доходу не перевищує суму, визначену у підпункті 6.5.1 пункту 6.5 статті 6 цього Закону. Таким чином, у даному випадку вбачається цілком очевидним факт зменшення податкової бази на суму, визначену п.п.6.5.1 закону, тобто на суму податкової соціальної пільги.

Надзвичайно важливим питанням при оподаткуванні інвестиційного прибутку є визначення моменту, з якого виникає обов'язок платника сплатити податок. Цілком логічно виділити два можливих варіанти: безпосередньо після отримання прибутку або за результатами річної декларації. Вирішення зазначеного питання було особливо гострим за часів дії Декрету Кабінету Міністрів України “Про прибутковий податок з громадян” від 26.12.1992 р., № 13-92 [9], але все ж таки воно не до кінця розв'язано і у Законі України “Про податок з доходів фізичних осіб” [1]. Так, п.п.9.6.6 Закону закріплює, що до складу загального річного оподатковуваного доходу платника податку вклю-

чається позитивне значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами за наслідками такого звітного року. Загальний фінансовий результат операцій з інвестиційними активами визначається як сума інвестиційних прибутків, отриманих платником податку протягом звітного року, зменшена на суму інвестиційних збитків, понесених платником податку протягом такого року. Таким чином, з одного боку, закріплений обов'язок сплачувати податок з доходів фізичних осіб від операцій з інвестиційними активами щорічно. З іншого боку, у світлі такої норми, що регулює саме особливості оподаткування окремого об'єкту, стає незрозумілим віднесення результатів по таких операціях до загального річного оподатковуваного доходу. Зокрема, п.п.4.2.13 Закону однозначно відносить інвестиційний прибуток від здійснення платником податку операцій з цінними паперами та корпоративними правами, випущеними в інших, ніж цінні папери, формах, крім доходу від операцій, зазначених у підпунктах 4.3.3 та 4.3.17 Закону, саме до цього виду доходу.

Цілком зрозуміло, що у такій ситуації слід застосувати не загальну (п.п.4.2.13), а спеціальну норму права, тобто положення п.9.6 Закону, зокрема п.п.9.6.6. Логічність саме такої позиції знайшла своє підтвердження і в абз.1 та 2 п.п.9.6.5, що регулює особливості переходу інвестиційного збитку на наступний рік. Так, якщо платник податку протягом звітного року продає інвестиційний актив за договором, який обумовлює право на його зворотній викуп у наступному році, чи придбає опціон на такий викуп, то інвестиційний збиток, який виникає внаслідок такого продажу, не враховується при визначенні загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами. Якщо платник податку, який продає інвестиційний актив протягом звітного податкового року, внаслідок чого виникає інвестиційний збиток, придбає такий інвестиційний актив або ідентичний йому пакет у наступному податковому році, то, для цілей оподаткування, вартість такого придбаного пакета визначається на рівні ціни такого проданого пакета, відповідно збільшеної або зменшеної на різницю між цінами придбання цих двох пакетів.

Абз.3 п.п.9.6.5 регулює особливості продажу пакетів цінних паперів пов'язаним особам, зокрема встановлює, що інвестиційний збиток, який виникає внаслідок такого продажу, не враховується при визначенні загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами. Слід зазначити, що така норма негативно впливає на розвиток малого бізнесу, зокрема сімейного: фізична особа фактично позбавляється можливості повноцінно оперувати належними їй на праві власності корпоративними правами. На нашу думку, доречніше було би ввести механізм, аналогічний закріпленому у Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” [10]. Так, згідно з п.1.26 ст.1 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” пов'язаними особами визнається фізична особа або члени сім'ї фізичної особи, які здійснюють контроль над платником податку. Членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік або дружина, прямі родичі (діти або батьки) як фізичної особи, так і її чоловіка або дружини, а також чоловік або дружина будь-якого прямого родича фізичної особи або її чоловіка (дружини); посадова особа платника податку, уповноважена здійснювати

від імені платника податку юридичні дії, спрямовані на встановлення, зміну або зупинення правових відносин, а також члени її сім'ї.

Під здійсненням контролю слід розуміти володіння безпосередньо або через більшу кількість пов'язаних фізичних чи юридичних осіб найбільшою часткою (паєм, пакетом акцій) статутного фонду платника податку або управління найбільшою кількістю голосів у керівному органі такого платника податку або володіння часткою (паєм, пакетом акцій), не меншою 20 відсотків від статутного фонду платника податку. Для фізичної особи загальна сума володіння часткою статутного фонду платника податку (голосів у керівному органі) визначається як загальна сума корпоративних прав, що належить такій фізичній особі, членам сім'ї такої фізичної особи та юридичним особам, які контролюються такою фізичною особою або членами її сім'ї. Відповідно до п.7.4 ст.7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" [10] доходи з операцій з пов'язаними особами визначаються виходячи з договірних цін, але не менших за звичайні ціни, що діяли на дату проведення таких операцій.

Таким чином, механізм оподаткування пов'язаних осіб, зокрема, у разі продажу фізичними особами корпоративних прав, закріплених в Законі України "Про податок з доходів фізичних осіб" [1], є більш жорстким, ніж такий, що регулюється Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств" [10]. Врахування інвестиційного збитку при продажу пакету цінних паперів пов'язаній особі, виходячи із звичайних цін на момент продажу, є найкращим компромісом в даній ситуації.

П.п.9.6.9 Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" передбачає можливість при здійсненні операцій з інвестиційними активами з використанням послуг професійного торговця цінними паперами укладання договору з таким торговцем щодо виконання ним функцій податкового агента. Порядок застосування цього пункту визначається "Порядком застосування підпункту 9.6.9 пункту 9.6 статті 9 Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб", затвердженим Наказом ДПА України № 518 від 29.10.2003 р. [11].

При використанні послуг професійного торговця цінними паперами важливим є питання визначення моменту, з якого виникає обов'язок платника сплатити податок. Аналіз цієї норми дозволяє дійти висновку, що у даному випадку професійний торговець зобов'язаний виконувати функції податкового агента, спираючись саме на норми п.9.6 та вказаного порядку. Таким чином, стає цілком очевидним той факт, що періодом, за який повинен враховуватися інвестиційний дохід, є звітний податковий рік, бо таке положення закріплено у п.п.9.6.4-9.6.6, 9.6.8. Зазначений вище Порядок майже повністю повторює деякі положення п.9.6 закону та прямо не закріплює за який період податковий агент повинен нараховувати податкові зобов'язання. Підпункт 3.2 Порядку, визначаючи об'єкт оподаткування, фактично повторює п.п.9.6.2 Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб": "Інвестиційним прибутком є позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу інвестиційних активів, та їх вартістю, що розраховується виходячи з сум витрат, понесених у зв'язку з придбанням таких інвестиційних активів з урахуванням умов, передбачених Зако-

ном". Фраза "...з урахуванням умов, передбачених Законом" знову підтверджує необхідність застосування саме річного періоду для урахування інвестиційного прибутку професійним торговцем.

Поряд із позицією урахування інвестиційного прибутку за звітний податковий рік існує інший, навіть протилежний погляд щодо цього питання – враховувати інвестиційний прибуток у разі застосування п.п.9.6.9 окремо по кожній проведеній операції. Зазначеного погляду дотримуються, перш за все, податкові органи, які ще з часів дії Декрету Кабінету Міністрів України "Про прибутковий податок з громадян" роз'яснювали необхідність оподаткування саме по кожній операції з продажу цінних паперів, підтвердженням чого є лист Державної Податкової Адміністрації України № 18010/7/17-0517 від 20.11.2002 р. [12] На нашу думку, у сучасних умовах, враховуючи норми п.п.9.6 Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб", така позиція податкової адміністрації в більшості випадків не є легітимною. Цілком зрозуміло, що застосування "річного" обчислення інвестиційного прибутку є правильним та таким, що відповідає чинному законодавству. Навіть у разі, коли платник податку при здійсненні операцій з інвестиційними активами з використанням послуг професійного торговця цінними паперами уклав з останнім угоду щодо виконання ним функцій податкового агента, та не проводить всі свої операції з інвестиційними активами тільки через нього, тобто загальний фінансовий результат за рік такого платника торговця цінними паперами не відомий, ні закон, ні Порядок не передбачає іншого механізму, ніж закріплений у п.п.9.6.6 Закону.

Підбиваючи підсумки, слід виділити ряд питань, що досі не вирішені та законодавчо не закріплені, або закріплені таким чином, що дозволяють двоєке трактування. По-перше, визначення моменту, з якого настає обов'язок платника податку сплатити податок від реалізації інвестиційних активів. По-друге, чітке та однозначне закріплення періоду, за який повинен враховуватися інвестиційний дохід у разі застосування п.п.9.6.9 Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб", зокрема при укладанні договору з професійним торговцем цінними паперами щодо виконання ним функцій податкового агента. Потрібно також зробити акцент на моменти, які, як на нас, можна було би реалізувати більш ефективно. Це, в першу чергу, недостатньо логічна структура п.9.6 Закону, що містить визначення термінів майже в кінці (в п.п.9.6.7). Викликає сумніви й регулювання оподаткування пов'язаних осіб при продажу цінних паперів (корпоративних прав). Навряд чи доречно позбавляти таку категорію платників податку можливості враховувати інвестиційний збиток, що може виникнути у результаті такого продажу, при визначенні загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22.05.2003 р., № 889-IV // ВВР України. –2003. – № 37. –Ст.308.
2. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. - М.: Юрид. лит., 1974. –354 с.
3. Толстой Ю.К. К теории правоотношения. –Л.: Изд-

во Ленинградск. ун-та, 1959.

4. Явич Л.С. Сущность права. –Л.: Изд-во Ленинградск. ун-та, 1985.

5. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права: В 6-ти т. –Т.П. Введение в теорию налогового права. –Х.: Легас, 2004. –660 с.

6. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права: В 6-ти т. –Т.П. Учение о налоге. –Х.: Легас, 2005. –668 с.

7. Налоги и налогообложение: Учебн. пособие /Русакова И.Г., Кашин В.А., Толкушкин А.В. и др.; Под ред. И.Г. Русаковой, В.А. Кашина. –М: Финансы, ЮНИТИ, 1998. –495 с.

8. Налоги и налоговое право: Учебник /Под ред. А.В. Брызгалина. –М.: Аналитика-Пресс, 1998. –198 с.

9. Декрет Кабінету Міністрів України “Про прибутко-

вий податок з громадян” від 26.12.1992 р., № 13-92 // ВВР України. –1993. –№ 10. –Ст.77.

10. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 28.12.1994 р., № 334/94-ВР // ВВР України. –1995. –№ 4. –Ст.28.

11. Наказ ДПА України “Порядок застосування підпункту 9.6.9 пункту 9.6 статті 9 Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб” від 29.10.2003 р., № 518 // Офіційний вісник України. –2003. –№ 46. –С.72. –Ст.2395.

12. Лист Державної Податкової Адміністрації України від 20.11.2002 р., № 18010/7/17-0517 // Галицькі контракти - Дебет-Кредит. –2003. –№ 9.

Надійшла до редколегії 30.05.2006

ГОЛОВАШЕВИЧ А.А. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИБЫЛИ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

Исследованы новые законодательные положения в области налогообложения инвестиционной прибыли, представлена авторская точка зрения решения вопросов обозначенного налогообложения для физических лиц в Украине.

GOLOVASHEVICH A.A. LEGAL REGULATION OF TAXATION IN THE INVESTMENT PROFIT OF PHYSICAL PERSONS IN UKRAINE

New legislative guidelines are investigated in the field of taxation in the investment profit, the author's point of view decision for questions in the designated taxation for physical persons in Ukraine is submitted.